

PADİŞAH III. SELİM'İN MEVLÂNA'NIN TÜRBESİ İÇİN YAPTIRDIĞI PÜŞİDE

Erdoğan EROL*

Bu makalenin konusu olan püşide, Mevlâna Müzesi'nin 658 envanter nosunda kayıtlıdır (Resim: 1). PÜŞİDE, Farsça bir kelimedir ve örtü manasına gelir.

Halen Mevlâna Müzesi'nin Semahane bölümünde teşhirde olan püşide, H. 1205—M. 1790 yılında Padişah III. Selim tarafından Mevlâna'nın kabrine hediye edilmiştir. Bu bilgileri örtünün üzerinde bulunan kayıtlardan öğreniyoruz. Bizim de bu örtüyü makalemize konu edişimizin asıl sebebi, püşidenin üzerindeki bu kayıtlardır. Ancak püşideyi değerli kılan yalnızca bu iki özel hususiyeti de değildir. Zira, püşidenin üzerindeki işlemler de apayrı güzellik ve özelliktedir. Hatta o denli ki, püşideyi başlı başına işlemleri yönünden ele alıp incelesek ve ona "bir işleme şaheseridir" desek, hiç de abartmış olmayız. Kısaca makalemizin konusu olan püşide, padişah tarafından hediye edilmiş olması yanında, kitabe özelliği de taşıyan kayıtlarıyla ve işlemlerinin güzelliği ile çok yönlü bir sanat eseridir.

Biz püşidenin incelemesine önce malzemesinden başlayıp, sonra işleme tekniklerine ve motiflerine geçeceğiz. Daha sonra ise örtünün üzerindeki kayıtlarına geçip, Arap harfleriyle yazılmış kayıtların, Lâtin harfleriyle Türkçe okunuşlarını (transkripsiyonlarını) ve manalarını vereceğiz. Bu arada püşidenin tarihlendirilmesi hususunda bazı yazarların görüşlerini naklederken, buna kendi görüş ve mülaahazalarımızı da ilâve edeceğiz.

PÜŞİDENİN MALZEMESİ

Püşide 107×160 cm ebadındadır (Çizim: 1). Kirli beyaz renkli, sık dokuma kaba bir kumaş üzerine, yeşil renkli atlastan oluşmuştur. Atlas kumaş,

yapılışından günümüze aradan geçen 200 yıllık tahribat nedeniyle yer yer erimiş ve renginde de büyük ölçüde solmalar olmuştur.

Püşidenin üzerindeki işlemler gümüş sim ile yapılmıştır. Ancak gümüş sim, işlemlerin ve motiflerin özelliklerine göre, çeşitli kalınlık ve görünümlemlerle kullanılmıştır. Gümüş sim işlemlerde bazen tek katlı olarak kullanılırken, bazen üç katlı bükülmüş olarak, veya bükülmüş iki katlı sim, ince bir pamuk ipliği üzerine sarılmış olarak kullanılmıştır. Böylece işlemler, aynı malzemelerle yapılmış olmalarına rağmen, çeşitli görünümlemler elde edilmiştir. Bu husus işlemlere ayrıca bir güzellik verirken, işlemeyi yapan sanatkâra da büyük ölçüde hüner gösterme kolaylığı sağlamıştır. Ancak, gümüşün özelliğine bağlı olarak aradan geçen yıllar içerisinde sim oksitlenmiş ve parlaklığını da büyük ölçüde yitirmiştir.

İŞLEME TEKNİKLERİ VE KULLANILAN MOTİFLER

Püşidenin işlemlerinde iki teknik kullanılmıştır. Birincisi Sarma İşi Tekniği'dir. Bu teknikle daha çok, kısmen düzgün çizgilerden oluşan dallar, bordür çizgileri, kartuş çerçeve ve bölmeleri ile hatlar (yazılar) işlenilmiştir. Bu arada dalların, hatların özellikle de kartuş ve bordür çizgilerinin daha ilk bakışta birbirlerinden ayrılmaları için, işlenecek çizgilerin altlarına değişik türden malzemeler konulmuştur. Kalın ve düz çizgilerin altlarına sert meşin konulurken, yuvarlak görünüm gerektiren dal motiflerinin altlarına, ibrişime benzer yuvarlak bir malzeme konulmuştur. Bordür ve mihrap şeklini oluşturan çizgilerin altlarına ise, önce ince bir deri, çizginin şekline göre kesilerek konulmuş, daha sonra ibrişime benzer yuvarlak malzeme deri-

(*) Dr. Erdoğan EROL, Konya Müze Müdürü

nin üzerine yılanvari kıvrımlarla tutturularak, işleme üzerinden yapılmıştır (Resim: 2).

İşlemede kullanılan ikinci teknik Maraş İşi Tekniği'dir. Bu teknikle düzgün olmayan çizgilerden oluşan yaprak ve motiflerin işlemeleri yapılmıştır. Maraş İşi Tekniği ile yapılan işlemlerin bir kısmı doğrudan doğruya atlas kumaşın üzerine yapılırken, bir kısmı hem plâstik bir yükselti elde ederek derinlik kazanmak, hem de yumuşak bir zemin oluşturmak için işlemin altına gelecek yer, evvelâ pamuk ipliği ile kabaca işlenilerek doldurulmuş, sonra işleme, dolgunun üzerinden yapılmıştır. Özellikle bu teknikle yapılan işlemlerde, malzeme ve teknik aynı olmasına rağmen, yan yana gelen iki motifin apayrı görünüm kazanması için, sanatkarın yaptığı göz aldatıcı işleme oyunlarından da bahsetmek gerekir (Resim: 3).

Pûşide Çizim: 1'de de görüldüğü gibi, kenarlarından 5 cm içerisinden çepeçevre kalın bir bordürle çerçevelenmiştir. Bordür kalınlığı iki yan bordürde 6 cm iken, baş ve ayak kısımlarında kalınlaşıp 9 cm ye ulaşmaktadır. Bordürde hakim olan motif lâledir. Lâle motifleri yan bordürlerde alttan yukarıya doğru üstüste gelecek şekilde tekrar edilirken (Resim: 4) baş ve ayak kısımlarındaki bordürlerde lâle motifleri daha irileşmiş ve yan yana gelecek şekilde tekrar edilmiştir. Bu arada, yan yana tekrar edilen lâle motifleri arasında boşluklar oluşmuştur. Bu boşluklar

da güzel bir çerçeve ile içi boş lâle motifleri haline getirilerek değerlendirilmiştir. Böylece aynı tür lâle motifleri yan yana tekrar ediliyormuş görünümü verirlerken, diğer taraftan dolu ve boş lâle motifleri de birbirlerine göre ters görünümde zigzaglı bir görünüm kazanmışlardır (Resim: 5).

Pûşide aynı zamanda seccade görünümündedir. Bu görünümü vermek için, pûşidenin alttan 95 cm yüksekliğindeki bölümüne, 43 cm boyunda iki sütun ve sütunlar üzerine bir kemer yapılarak, mihrap şekli elde edilmiştir. Bu arada mihrap şeklinin, adeta camilerimizden bir kesit görünümü kazanması için, kubbe şeklini andıran kemerden, bir büyük avize ile, iki küçük kandilin sarkıtılması da ihmal edilmemiştir (Resim: 6). Mihrap içerisinde yer alan, avize ve kandil şekilleri, bilâhare kartuş olarak değerlendirilmiş ve içlerine yazılar yazılmıştır.

Pûşidede hatların bulunduğu kartuş bölmeleri haricinde kalan yerlerin tamamı, bitkisel motiflerle bezenilmiştir. Pûşide üzerinde yer alan motiflerin tamamı uyum içerisinde ve simetrik olarak yer almışlardır. Yeşil atlas, gümüş sim uyumu yeterli ölçüde dikkati çekerken, buna motiflerin güzelliği, canlılığı ve iyi istifi de eklenince, pûşide gerçekten görülmeye değer hale gelmiştir (Resim: 7, 8, 9, 10, 11). Bu güzelliği ve uyumu Şeyh Galib şiirinde şöyle dile getiriyor:

MÜZERKEŞ TÂR-I MİHRÎ EYLEYÜP BÂFİDE ÜSTÂDÂN
ZÜMÜRRÜD ŞAFİHA ÜZRE EYLEMİŞLER NAKŞ-I CÂVİDÂN
KÂMER HÂLKERDESİNDEN BİR ŞU ÇEKMiŞLER Kİ CÂN HAYRÂN
BEHİŞTİN NEV-BEHÂRİN EYLEMİŞLER CÂ-BE-CÂ RİZÂN

“Ustalar, güneşin ipliğe benzeyen şulelerini altınla işlenmiş bir kumaş haline getirmişler! Sanki zümrüt bir zemin üzerine, ebedi nakışlar işlemişler! Örtü üzerine Cennet'in ilk baharını yer yer adeta saçmışlar, çevresine de ayın halesinden bir su (eteklerindeki çizgi, bordür) çekmişlerki, görenler hayran kalır.”

KAYITLARIN OKUNUŞ VE AÇIKLAMALARI

Şimdi de Çizim: 1 üzerinde, 1 den 6 ya kadar numaraladığımız arap harfleriyle yazılmış kayıtların 1-4-5-6-2-3 sırasıyla, lâtîn harfleriyle türkçe okunuşlarını ve açıklamalarını verelim.

Çizim: 1 de, 1 numara ile gösterilen kartuş içerisinde (Resim: 12) Sülûs hattıyla ve nefis bir istifle Arapça bir ibare yer almaktadır. İbare, Bakara Suresi'

nin 125. âyetinin son tarafından alınan bir bölüm ile, 126. âyetin baş tarafından alınan bir bölümün¹ birleştirilmesiyle meydana getirilmiştir.

Bu kartuşun zemini, diğer kartuşların aksine işlemlerle doldurulmamış, boş bırakılmıştır. Böylece atlas kumaşın yeşil rengi fon olarak kullanılmıştır. Bu bölümde simin gümüş rengi ile, atlasın yeşil ren-

(1) Kur'an, Bakara Suresi, LXXV. ve LXXVI. Ayetler.

gi de gayet güzel bir uyum sağlayınca, püşîdede ilk göze çarpan yer olma özelliğini kazanmıştır.

İki âyetin birleştirilmesiyle elde edilen Arapça ibarenin, Lâtin harfleriyle Türkçe okunuşu ve açıklaması şöyledir:

“V'EL-‘ÂKİFİNE VA'R-RUKKA'
ES-SÜCÜD VA İZ KÂLE İBRÂHİM”

“İ'tikâf, rûkû' ve sucûd edenlere...²
Yine İbrahim dedi ki; (evimi temizle)e”

Görüldüğü gibi Bakara Suresi'nin iki âyetinin de tamamı alınmamıştır. Surenin 125. ve 126. âyetlerinin tamamı alınsa idi, manalandırılması da şöyle olacaktı;

“(125. âyet). Biz, Beyti (Kâbe'yi) insanlara (sevap için) toplantı ve güven yeri kıldık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail'e; “ta-vaf edenler, ibadete kapananlar, Rükû ve Sücûd edenler için evimi temizleyin” diye emretmiştik;”

“(126. âyet). İbrahim de demişti ki; “Ey Rab-bim! Bu şehri emin bir şehir yap. Halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle. “Allah buyurdu ki; İnkâr edeni de az bir süre geçindirir, sonra onu cehennem azabına (girmeye) zorlarım. Ne kötü varılacak yerdir orası.”

Çizimde 4 ve 5 no ile gösterilen, adeta cami kub-belerinden sarkıtılmış kandilleri andıran iki kartuşun zemini de Maraş İşi Tekniği ile, zigzag şeklinde işlenmiştir. Kandil şekilleri içerisinde Esmâ ü'l Hüsna'dan³ olan Allah'ın iki ismi, Nesih hattıyla ve Sar-ma İşi Tekniği ile yazılmıştır. Bu isimlerden Mennân,

Çizim: 1 de 4 nolu kartuş (Resim: 13), Hannân ise 5 nolu kartuş (Resim: 14) içerisinde yer almaktadır.

يَا مَنَّانُ YA MENNÂN :

Mennân, Esmâ ü'l Hüsna'-dandır. Çok ihsan eden, ve-ren, ihsanı bol manasına gelir.

يَا هَنَّانُ YA HANNÂN

Hannân da Esmâ ü'l Hüsna'-dandır. Çok acıyıcı manası-na gelir.

Çizim: 1 de, 6 no ile gösterdiğimiz, cami kub-belerinden sarkıtılmış büyük avizeleri anımsatan kartuş içerisinde ise, Kanunî Sultan Süleyman'a ait Ta'lik hattıyla bir kayıt vardır (Resim: 15). Kay-dın bulunduğu kartuş, üç kalın çizgi ile dörde bölün-müş olup, şeklin zemini Maraş İşi Tekniği ile zigzag şeklinde işlenmiştir. Kartuş şekli bir taraftan kemere zincirle bağlanıp avize havası verilirken, diğer taraf-tan bir kaide üzerine oturtularak, biblo havası da verilmek istenilmiştir.

Kaydın okunuşu ve manalandırılması da şöyledir.

أَمْرٌ بِعَمَلٍ

هَذَا الْمَقَامُ الْمَنَازِلِ لِمَوْلَانَا
قُدْسِ سِرِّهِ شَافِئُ سُلْطَانِ سُلَيْمَانَ

٩٧٣

EMARA Bİ-‘AMELİ

HÂZA'L-MAẖÂM VA'L-MENÂZİLİ Lİ-MEVLÂNÂ
KUDDİSE SIRRIHÜ ŞÂH SULTÂN SÜLEYMÂN

973

“Allah onun sırrını mukaddes eylesin!
Şah Sultan Süleyman, Mevlânâ'nın bu
makamını ve menzillerinin yapımını emretti.”

H. 973—M. 1565

PÜŞİDENİN TARİHLENDİRİLMESİ

Kayıtta geçen Mevlânâ'nın makamı ve menzilleri⁴ neresidir. Kanunî Sultan Süleyman, Mevlâna ile il-

- (2) a) İ'tikâf: Bir yere kapanıp ibadetle vakit geçirme
b) Rükû': Namazda dizlere tutunarak vücudun belden yukarısının yere paralel gelecek şekilde eğilme hareketi.
c) Sücûd: Secde etme, namazda alnı, el ayaklarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirerek alınan vaziyet.
(3) Esmâ ü'l Hüsna: Allah'ın Kur'an'da geçen 99 ismi vardır. Bu isimlere Esmâ ü'l Hüsna (Güzel İsimler) denir.

- (4) a) MAKAM: Kıyam edilen, durulan, durulacak yer, durak. Ermişlerin birinin mezarı sanılan yer.

- b) MENAZİL: Yollarda konak yerleri. Duraklar, konak yerleri.

gili olan, nere veya nerelerin yapımını emretmiştir? Bu konuda kendi görüşümüzü belirtmeden önce, konuya dikkat çeken ve yorum getiren iki kaynak eserin görüşlerini nakledelim.

Birinci eser, Mevlâna Müzesi'nin ilk müdürü Mehmet Yusuf (Akyurt)'a aittir⁵. Mehmet Yusuf eserinde; "Semahane ile Mescidi şerifin Kanunî Sultan Süleyman tarafından inşa olunduğu, şu vesikadan anlaşılıyor." diyor ve yukarıdaki kaydı işaret ediyor.

İkinci eserin sahibi, Şahabettin Uzluk ise, eserinde;⁶ "Binaenaleyh Y. Akyurt'un semahane ve mescit hakkındaki kitabe olarak aldığı üç satırlık Arapça ibare, mimari bir gövdede mevcut olan kitabe değildir. Belki 937 de hediye edilmiş bir örtü üzerinde bulunan sırmadan yazılan (şiiirin) ikinci kitabıydı. Birinci kitabı Selim tarafından örtünün Mevlâna'ya hediye edilmiş olduğu kayıt edilmektedir. O halde kitabenin yapı ile kati suretle alakası yoktur." diyerek, M. Yusuf Akyurt'un görüşlerini reddetmektedir.

Bize göre de bu görüş doğrudur. Zira, yeni yapılan bir binanın veya ilâvesinin kitabesini, bizzat o yapının veya ilâvesinin üzerinde aramak gerekir. Kaldiki Semahane ve Mescit kitabelerinin sanduka örtüsü ile ne gibi bir ilgisi vardır ki, pûşidenin üzerinde yer alsın. Öyle ise kayıta adı geçen "Makam ve Menazil" kelimelerinden kasıt, Semahane ve Mescit bölümleri değildir.

Ancak Şahabettin Uzluk'un eserinde yazdığı gibi; "Kanunî'nin 973 tarihli kaydı, eski bir örtüden, bu örtüye nakledilmiş" de olamaz. Zira pûşidenin üzerindeki Kanunî'nin H. 973 tarihli kaydının da, III. Selim'in H. 1205 tarihli kaydının da aynı sanatkâr tarafından, aynı tarihte ve aynı malzemelerle yapıldığı, pûşideye ilk bakışta anlaşılmaktadır. O halde kayıt üzerinde işaret edilen yer veya yerler neleridir.

Bize göre, Kanunî tarafından H. 973-M. 1556 yılında yapımı emredilen yer, halen Mevlâna ve oğlu Sultan Veled'in mezarları üzerinde bulunan "mermer sanduka"dır (Resim: 16). Mevlâna 17 Aralık

1273 milâdi yılında ölmüştür⁷. Mevlâna'nın ölümünden hemen sonra, mezarının üzerine konulmak üzere, Konyalı Genak oğlu Hümamüddin Muhammed'e ahşaptan (ceviz ağacından) bir sanduka yaptırılmıştır⁸ (Resim: 17). Kur'an'dan âyetlerin, Divan-ı Kebir ve Mesnevi'den seçme beyitlerin üzerinde yer aldığı sanduka, H. 973-M. 1556 yılında, Mevlâna'nın babası Sultan'ül-Ülema Bahaeddin Veled'in mezarının üzerine nakledilmiştir⁹. Bu şahaser ceviz oyma sandukanın Mevlâna'nın mezarının üzerinden kaldırılıp, babasının mezarının üzerine nakledilmesini şöyle bir sebebe bağlayabiliriz:

Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled H. 712-M. 1312 yılında ölmüş ve babasının mezarının hemen yanına defn edilmiştir. Artık bu tarihten sonra yan yana iki mezar ve iki mezar üzerinde tek kişilik (bir bombeli) bir sanduka vardır. Bu nedenle tek kişilik bu sanduka kaldırılmalı, yerine yeni iki bombeli, büyüğe bir sanduka yapılmalıydı. İşte bu nedenle önce bu şahaser ceviz oyma sanduka kaldırılmış, atılmış, basit bir sandukası olan Mevlâna'nın babasının mezarı üzerine nakledilmiştir. Sonra da, sandukasız kalan bu iki mezar üzerine Kanunî H. 973-M. 1556 yılında gök mermerden büyük bir sanduka yaptırmıştır. Bu büyük mermer sandukanın üzerine de, iki küçük ahşap sanduka konularak, sandukanın altında iki mezarın bulunduğu işareti verilmiştir.

Yapılan mermer sandukada kitabe yoktur. Eğer sanduka üzerine bir kitabe yazılsa idi, Mevlâna'nın veya oğlu Sultan Veled'in ölüm tarihi yazılacaktı. Yani 1273 veya 1312 milâdi yıllarından birisi olacaktı. Bu defa, mermer sandukanın da aynı tarihte yapıldığı zannedilecekti. Her halde bu husus düşünülmüş olacak ki, yanlış yoruma meydan vermemek için mermer sandukaya kitabe konulmamıştır. Bu gerçeği bilen Padişah III. Selim, H. 1205-M. 1790 yılında Mevlâna'nın kabrine örtülmek üzere yaptırdığı pûşidenin üzerine mermer sandukanın yapılış tarihi olan Kanunî'nin H. 973 tarihini ve bilgisini koydurmuş olmalı. Padişah III. Selim bu hareketiyle; "Dedem Kanunî Sultan Süleyman H. 973 yılında Mevlâna'nın mermer sandukasını yaptırdı, ben de H. 1205 yılında mezarının örtüsünü yaptırıyorum" de-

(5) Mehmet Yusuf Akyurt, Konya Asarı Atika Müzesi Muhtasar Rehberi, 1930, Alaeddin Kılış Fabrika ve Matbaası, İstanbul.

(6) Şahabettin Uzluk, Mevlâna'nın Türbesi, Yeni Kitab Basımevi, Konya, 1946

(7) Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlâna Celâleddin, İnkılâp Kitabevi İstanbul, 1985

(8) Mehmet Önder, Mevlâna Müzesi Şahaserlerinden Mevlâna'nın Sandukası, Ülkü Basımevi, Konya, 1958

(9) Şahabettin Uzluk, Mevlâna'nın Türbesi, Yeni Kitabevi, Konya, 1946

mek istemiş olmalıdır. Kanunî'nin kaydında geçen "Makam ve Menazil" kelimelerinin manaları ortadadır. Duraktan, konak yerinden kasıt, son durulacak yer, mezar olmalıdır.

Kayıtta geçen "Makam ve Menazil" kelimelerinden kasıt, birden fazla yer de değildir. Bu iki kelime manayı pekiştirmek ve kuvvetlendirmek için kullanılan, iki müteradif (eş anlamlı) kelimedir. İki kelime de Mevlâna'nın mezarına işaret etmektedir.

Çizimde 2 ve 3 no ile gösterilen kartuşun (Resim: 18) zemini de, Maraş İşi Tekniği ile zigzag şeklinde işlenilmiştir. Kartuş tam ortadan kalın bir çizgi ile, iki eşit parçaya bölünmüştür. Buraya Nesih hattıyla ve Sarma İşi Tekniği ile bir beyit işlenilmiştir. Beyit Şeyh Galib divanından alınmıştır¹⁰. Galib, Padişah III. Selim tarafından makalemizin konusu olan bu püşidenin Mevlâna'nın mezarına hediye edilmesi nedeniyle, bir "tercî-i bend" yazmıştır. Birazdan okunuşunu ve manalandırılmasını yapacağımız tercî-i bend, yedi bendden oluşmuş olup, bu beyit her bendin sonunda tekrar edilen "nakarat beyti" dir. Kartuşun altına fiyonga benzer bir parça daha ilâve edilerek buraya da püşidenin yapılış tarihi olan H. 1205 yazılmıştır.

Beytin okunuşu ve manalandırılması da şöyledir:

مُجَدِّدًا وَلَدِي سُلْطَانَ سَلِيمٍ دِينَ دُنْيَا
نُمَايَندَر بُونُو پُوشِيدَه سِنْدَن قَبْرِ مُنْلايَه

۱۲۰۵

MÜCEDDİD OLDUĞU SULTÂN SELİM'İN DİN Ü
DÜNYÂYA
NÜMÂYÂNDIR BU NEV-PÜŞİDESİNDEN KABR-İ
MUNLÂYA

H. 1205-M. 1790

"Sultan Selim'in hem dini hem dünyayı yenileyen bir padişah olduğu, Mevlâna'nın kabrine hediye ettiği bu yeni örtüden de bellidir."

Galib'in yazdığı Tercî-i Bend, dörder beyitlik yedi bendden oluşmuş olup, divanda;

تَرْجِيعَ بَنْدِ دَرْ وَصْفِ شَرِيفِ پُوشِيدَه شَرِيفِ

لَطِيفِ حَضَرَتِ مَوْلَانَايِ رُومِ قَدَسَ اللّٰهُ سِرِّه

"TERCÎ-İ BEND DER VAŞ-I ŞERÎF
PÜŞİDE-İ TÜRBE-İ LATÎF HAZRET-İ
MEVLÂNÂ-YI RÛM KÂDDESA-LLÂHU SIRREHU"

başlığı altında yer almaktadır.

Galib'in bu Tercî-i Bendi, ismini belirtmeyen bir hattat tarafından levha haline getirilmiştir (Resim: 19). Halen Mevlâna Müzesi, Semahane bölümünde teşhirde olan levha 72×49 cm ebadındadır. Tarihi de olmayan levha Nesih hattıyla yazılmıştır. Tercî-i bendin yukarıda yazdığımız divandaki başlığına, levhada yer verilmemiştir.

Levha karton üzerine yazılmış, sonra ince bir ahşap üzerine yapıştırılmıştır. Levha dıştan içe doğru iki bordürle çevrilmiştir. Birinci bordür 3.7 cm kalınlığında olup, altın yaldızla yapılmış bitkisel bezemelidir. İkinci bordür çeşitli renklerle yapılmış dört sıra cetveldan ibaret olup, 1.8 cm kalınlığındadır.

Levha, yazılar için kartuş oluşturmak için, iki dikey ve bir yatay bordür çizgisi ile dörde bölünmüştür. Bu dört bordür çizgisi de, lacivert zemin üzerine yapılmış olup bitkisel bezemelidir. Bitkisel bezemeli bordür çizgileri, iki tarafından altın yaldız ile cetvelenmiştir.

Dikey kartuşlar 48.5×11.5 cm ebadındadır. Dikey şekilde üç adet kartuş olup, her kartuşa ikişer bend yazılmıştır. Bendlerin ilk üç beyti sağdan sola doğru verrev olarak yazılırken, nakarat beyitleri yatay olarak yazılmıştır. Yatay kartuş 38.5×11.5 cm ebadındadır. Bu kartuşa yazılan 7. bendin, dört beyti de yukarıdan aşağıya doğru verrev olarak yazılmıştır.

Tercî-i bendin beyitlerinin tamamı, boş zeminli çerçeveler içerisine yazılırken, beyitler arasında oluşan boşluklar, pastel renklerle yapılmış bitkisel motiflerle bezenilmiştir. Dikey kartuşlar içerisine yazılan altı bendin de sol alt köşelerinde değişik çiçekler vardır. Çiçekler altın zemin üzerine yapılmıştır. Yatay kartuş içerisinde ise, alt ve üst köşelerde birer, beyit aralarında ise ikişer olmak üzere sekiz adet çiçek, çeşitli renklerle resmedilmiştir.

Şimdi de Şeyh Galib'in III. Selim'in yaptırdığı püşidenin Mevlâna'nın mezarına hediye edilişi sebebiyle yazdığı Tercî-i Bend'in tamamının okunuşunu ve açıklamasını yapalım;

(10) Şeyh Galib, Divan-ı Galib, Mısır-Bulak Basımevi, 1252, s. 63-64

TERCİ'-İ BEND

- A- 1 ZİHÎ PÜŞİDE-İ ZER-DÜZ-İ PÜR ZER ZÜHRE-PİRÂYA
Kİ KAT-BER-KAT MÜRECCAĞ KÖHNE TÂK-İ ÇARH-İ BÂLÂYA
2 ZEMİNİ BELKİ FÂYİK ATLAS-İ GERDÜN-İ HAZRÂYA
RESÂDIR PERDE-PERDE VÂSİL İTMEK 'ARŞ-İ A'LÂYA
3 Kİ MİSLİ GİRMEMİŞDİR ÇEŞM-İ MİHR-İ 'ÂLEM-ÂRÂYA
MÜNEVVER BİR ŞAFAKDIR GÜYİYÂ ŞUBH-İ TECELLÂYA
4 MÜCEDDİD OLDUĞI SULTÂN SELİM'İN DİN Ü DÜNYÂYA
NÜMÂYÂNDIR BU NEV-PÜŞİDESİNDEN KABR-İ MUNLÂYA
- B- 1 SELİM HÂN İBNİ SULTÂN MUŞTAFÂ-YI DÂD-PERVERDİR
SÜLEYMÂN TAHTINA HEM ZÂTİ HEM ÂŞÂRİ ZİVERDİR
2 SİPIHRİN ÇOK ZEMÂNDAN ÂRZÜSİ BİR DİL-ÂVERDİR
VÜCÜD-İ PÂK-İ PÜR-CÜDİ BU YÜZ-BAŞINA EFSERDİR
3 HELE BULSUN BİRAZ İŞLER KARÂR EMR-İ MUKARRERDİR
CİHÂNİ SER-TE-SER FETHİDECEK BİR ŞÂH-İ SERVERDİR
4 MÜCEDDİD OLDUĞI SULTÂN SELİM'İN DİN Ü DÜNYÂYA
NÜMÂYÂNDIR BU NEV-PÜŞİDESİNDEN KABR-İ MUNLÂYA
- C- 1 DEĞİL PÜŞİDE GÜYÂ LEVHA-İ ÂYÂT-İ KUR'ÂNÎ
ŞAFÂDAN ŞADRI OLMUŞ LEVH-İ MAHFUZUN SEBAK-HÂNİ
2 MÜŞAŞA' HÂME-İ NÖR İLE YAZMIŞDIR KALEM ANI
PER-İ CİBRİL OLUP SER-LEVHA-İ SATR-İ ZER-EFŞÂNİ
3 NİGÂHİ ÂŞİNÂ-YI RÜH İDER ERBÂB-İ 'İRFÂNİ
NUKÜŞUNDAN ÇIKAR KİM TUTDIĞI CÂY-İ SÜLEYMÂNİ
4 MÜCEDDİD OLDUĞI SULTÂN SELİM'İN DİN Ü DÜNYÂYA
NÜMÂYÂNDIR BU NEV-PÜŞİDESİNDEN KABR-İ MUNLÂYA
- D- 1 SELİM-İ EVVELE OLMUŞDI ZÂHİR SIRR-İ MUHÿYİ'D-DİN
BU SULTÂN-İ CELÂLET-PİŞEYE FEYZ-İ CELÂLÜ'D-DİN
2 İDÜP HEM KUBBESİN TECDİD U HEM PÜŞİDESİN TEZYİN
BU TAKRİB İLE OLDI 'ÂLEM-İ MA'NÂDA ŞEHR-ÂYİN
3 Kİ YA'NÎ BULDI ŞİMDİ ŞÂHİBİN BU DEVLET-İ DİRİN
OLUR BİR BİR MÜKEMMEL HEP NİZÂM-İ EKMEL-İ PİŞİN
4 MÜCEDDİD OLDUĞI SULTÂN SELİM'İN DİN Ü DÜNYÂYA
NÜMÂYÂNDIR BU NEV-PÜŞİDESİNDEN KABR-İ MUNLÂYA

- (11) B) 1/a divanda:
SELİM HÂN İBNİ SULTÂN MUŞTAFÂ KİM DÂD-PERVERDİR. şeklinde
- (12) C) 1/a divanda:
DEĞİL PÜŞİDE GÜYÂ ŞAFHA-İ ÂYÂT-İ KUR'ÂNÎ. şeklinde
- (13) C) 3/b: چقار ÇIKAR-Divanda: چقار ÇIKÂR-şeklindedir.
- (14) D) 2/a divanda:
İDÜP HEM TÜRBEŞİN TA'MİR HEM PÜŞİDESİN TEZYİN. şeklindedir.
- (15) D) 3/a divanda:
Kİ YA'NÎ ŞİMDİ BULDI ŞÂHİBİN BU DEVLET U BU DİN. şeklindedir.

- E- 1 O MUNLÂ KİM VELİLER HÂLİNE MEDHÛŞ-I HAYRETDİR
MAẖÂMI DERK OLUNMAZ ALLÂH ALLÂH BU NE HÂLETDİR
2 KİTÂB-I MEŞNEVÎSİ ÂYET ÂYET DERS-İ HİKMETDİR
DOĞUŞMUŞ MEVC MEVCE KULZÜM-İ 'IŞK U MUHABBETDİR
3 SER-Â-SER NUTK-İ PÂKİ HEP KEREMDİR HEP KERÂMETDİR
CENÂB-I ŞEHR-İ YÂRA ŞÜPHE YOK TEVFÎK-İ HAZRETDİR
4 MÜCEDDİD OLDUĞI SULTÂN SELİM'İN DİN Ü DÜNYÂYA
NÜMÂYÂNDIR BU NEV-PÜŞİDESİNDEN KABR-İ MUNLÂYA
- F- 1 MÜZERKEŞ TÂR-I MİHRİ EYLEYÜP BÂFİDE ÜSTÂDÂN
ZÜMÜRRÜD ŞAFHA ÜZRE EYLEMİŞLER NAẖŞ-I CÂVİDÂN
2 KAMER HALKERDESİNDEN BİR ŞU ÇEKMiŞLER Kİ CÂN HAYRÂN
BEHİŞTİN NEV-BEHÂRİN EYLEMİŞLER CÂ-BE-CÂ RİZÂN
3 GÖRÜP BU ÂB U TÂBİ CEVHER-İ 'AKLİM OLUP TÂLÂN
BU BEYTİ OKUYUP YÂDIMDA KALDI ŞU GİBİ EL'ÂN
4 MÜCEDDİD OLDUĞI SULTÂN SELİM'İN DİN Ü DÜNYÂYA
NÜMÂYÂNDIR BU NEV-PÜŞİDESİNDEN KABR-İ MUNLÂYA
- G- 1 HUDÂYÂ NÂ'İL-İ MAẖŞÛD İDÜP ŞEVKETLİ HÜNKÂRİ
HEMİŞE İDE TEDBİRİNE TEVFÎKİN MEDED-KÂRİ
2 OLUP HER KÂRİ ÂSÂN KALMASUN BİR EMR-İ DÜŞVÂRİ
GÜLÜP EYYÂM-I 'ADLİ AĞLASUN A'DÂ-Yİ BED-KÂRİ
3 KAŞÂ'İDLERLE KILSUN GÂLİB-İ BÎ-DİL ŞENÂ-KÂRİ
BU BEYTİ OLSUN AMMÂ SÂKİNÂN-I 'ARŞİN EZKÂRİ
4 MÜCEDDİD OLDUĞI SULTÂN SELİM'İN DİN Ü DÜNYÂYA
NÜMÂYÂNDIR BU NEV-PÜŞİDESİNDEN KABR-İ MUNLÂYA

ŞEYH GALİB

TERCİ'-İ BEND'İN MANALANDIRILMASI

- A- 1 Yüce gök yüzü tavanından¹⁹ bile kat kat üstün tutulmaya lâyık olan ve Zühre'yi²⁰ bile süsleyecek ayardaki altın sırmalarla işlenilmiş örtü (püşide), ne de güzeldir!
2 Perde perde yüce arşa kadar erişen örtünün kumaşı, belki yeşil gök yüzü atlasından bile üstündür!
3 Bir eşi, âlemi bezeyen güneşin gözüne girmemiştir. Sanki Tanrı'nın tecelli sabahının²¹ aydın bir şafağıdır!

(16) F) 2/a-b mısralarının divandaki yerleri değişiktir.

(17) F) 3/a تالان TÂLÂN—Divanda: تالان NÂLÂN. şeklindedir.

(18) F) 3/b اوقیوب OKUYUP—Divanda: اوقودم OĞUDUM şeklindedir.

(19) YÜCE GÖK YÜZÜ TAVANI (Çarh-ı Balâ): Gök yüzü 9 kat kabul edilir. 1. katta Ay, 2. katta Ütarit, 3. katta Merih, 4. katta Güneş, 5. katta Zühre, 6. katta Müşteri, 7. katta Zühal, 8. katta Küme Yıldızları (Sabiteler), 9. katta ise hiçbir şey yoktur. Bu yüzden bu kata Atlas Gözü denilmiştir. 9. katın ötesinde de hiçbir şey yok kabul edilir.

(20) ZÜHRE: Güzellik ilâhesidir. Romalılarda ve yunanlılarda Venüs ve Afrodite'nin benzeridir. Bu yüzden altınlarla bezenilmiş örtü, Zühre'yi bile süsleyecek güzellikte görülmektedir.

(21) SUBH—İ TECELLÂ: Musa, Tanrı'yı görmek ister. Tanrı ise buna dayanamayacağını söyler. Bunu isbat için, bir dağa tecelli eder (görünür) Bu anda dağ, zerreler halinde dağılır, Musa ise düşüp bayılır. İşte püşidenin parlaklığı, aynı bu tecelli anındaki parlaklığa benzetilmektedir.

- 4 Sultan Selim'in hem dini hem dünyayı yenileyen bir padişah olduğu, Mevlâna'nın kabrine hediye ettiği bu yeni örtüden de bellidir.
- B- 1 Selim Han, adaletli Sultan Mustafa'nın oğludur. Süleyman tahtına²² hem kendisi, hem de eserleri birer ziynettir!
- 2 Feleğin, çok zamandır istediği, böyle kahraman bir padişaktır. Cömertliklerle dolu olan vücudu, bu yüz yılın başlangıcına²³ bir taçtır!
- 3 Hele işler biraz düzene girsin. O'nun cihanı baştan başa fethedecek bir yüce padişah olması, kaçınılmaz bir şeydir!
- 4 Sultan Selim'in hem dini hem dünyayı yenileyen bir padişah olduğu, Mevlâna'nın kabrine hediye ettiği bu yeni örtüden de bellidir.
- C- 1 Temizliğinden dolayı göğsü, "levh-i mahfuz"²⁴ dan ders almıştır. Bir örtü değil de sanki Kur'an âyetlerinin yazılmış olduğu bir levhadır!
- 2 Cebrail'in kanadı altından çekilmiş satırlara başlık olarak, kalem de onu, parlak nur kalemi ile yazmıştır!
- 3 Onun nakışlarından da Süleyman Peygamber'in makamında²⁵ kimin oturduğu meydana çıkar. Ona (pûşideye) bakmak, irfan ehlini ruhla tanıştırır!
- 4 Sultan Selim'in hem dini hem dünyayı yenileyen bir padişah olduğu, Mevlâna'nın kabrine hediye ettiği bu yeni örtüden de bellidir.
- D- 1 Birinci Selim'e, Muhyiddin Arabi'nin sırrının²⁶ yüz gösterdiği gibi, ululukları, yücelikleri kendisine iş edinmiş olan III. Selim'e de Mevlâna'nın feyzi, bereketi yüz göstermiştir!
- 2 Bundan dolayı hem kubbesini yeniledi²⁷, hem de kabrinin üzerini ziynetlendirdi. Böylelikle mana aleminde, adeta bir donanma hazırlandı!
- 3 Yani bu eski devlet, şimdi sahibini buldu. Geçmişin mükemmel düzeni, bir bir, daha da mükemmel olur!
- 4 Sultan Selim'in hem dini hem dünyayı yenileyen bir padişah olduğu, Mevlâna'nın kabrine hediye ettiği bu yeni örtüden de bellidir.

(22) SÜLEYMAN TAHTI: Tanrı, bu yüzyılda müceddit olarak Selim'i göndermiştir. Şair burada sanat yaparak Selim'in, hem Kanunî Süleyman'ın tahtına yenilik ve ziynet getirdiğini, hem de Süleyman Peygamber'in tahtına geçecek kadar değerli olduğunu işaret etmektedir.

(23) BU YÜZYILIN BAŞINA TAÇTIR: Allah her yüz senede bir Müceddid'i dini tecrit etmek için bir insan gönderir (Hadis).

(24) LEVH—İ MAHFUZ: Allah ne olacaksa kendisi bilir.

(25) SÜLEYMAN Pyg. MAKAMI: Örtünün üzerindeki nakışları, insanlar değil de, sanki şeytanlar yapmışlar. Süleyman Peygamber perilere hükmettiği gibi, onun tahtını da periler taşırlardı.

(26) MUHYİDDİN'İN SIRRİ: Muhyiddin'in mezarı kaybolmuştu. Bu arada ancak (Sin—Şin)'a girince Muhyiddin'in mezarı meydana çıkar denilmişti. I. Selim de, Şam'a girince, kaybolan Muhyiddin'in mezarını buldurdu.

(27) HEM KUBBESİNİ YENİLEDİ: Terci-i Bend'in bu mısraının levhada şekli ile, divanda geçen şekli arasında bir küçük kelime değişikliği vardır. Levhada "TECDİD" kelimesine yer verilirken, divanda "TA'MİR" kelimesi geçmektedir. Mısraın açıklamasını bu iki kelimeye göre ayrı ayrı yaparsak, levhada; Mevlâna'nın türbesinin "ÇİNİLERİNİN YENİLENDİĞİ"ni söylerken, divanda geçen halile; "KUBBESİNİN TAMİR OLDUĞU" nu söylüyoruz. Bu iki kelime değişikliğini şöyle bir yorumlama ile değerlendirebiliriz:

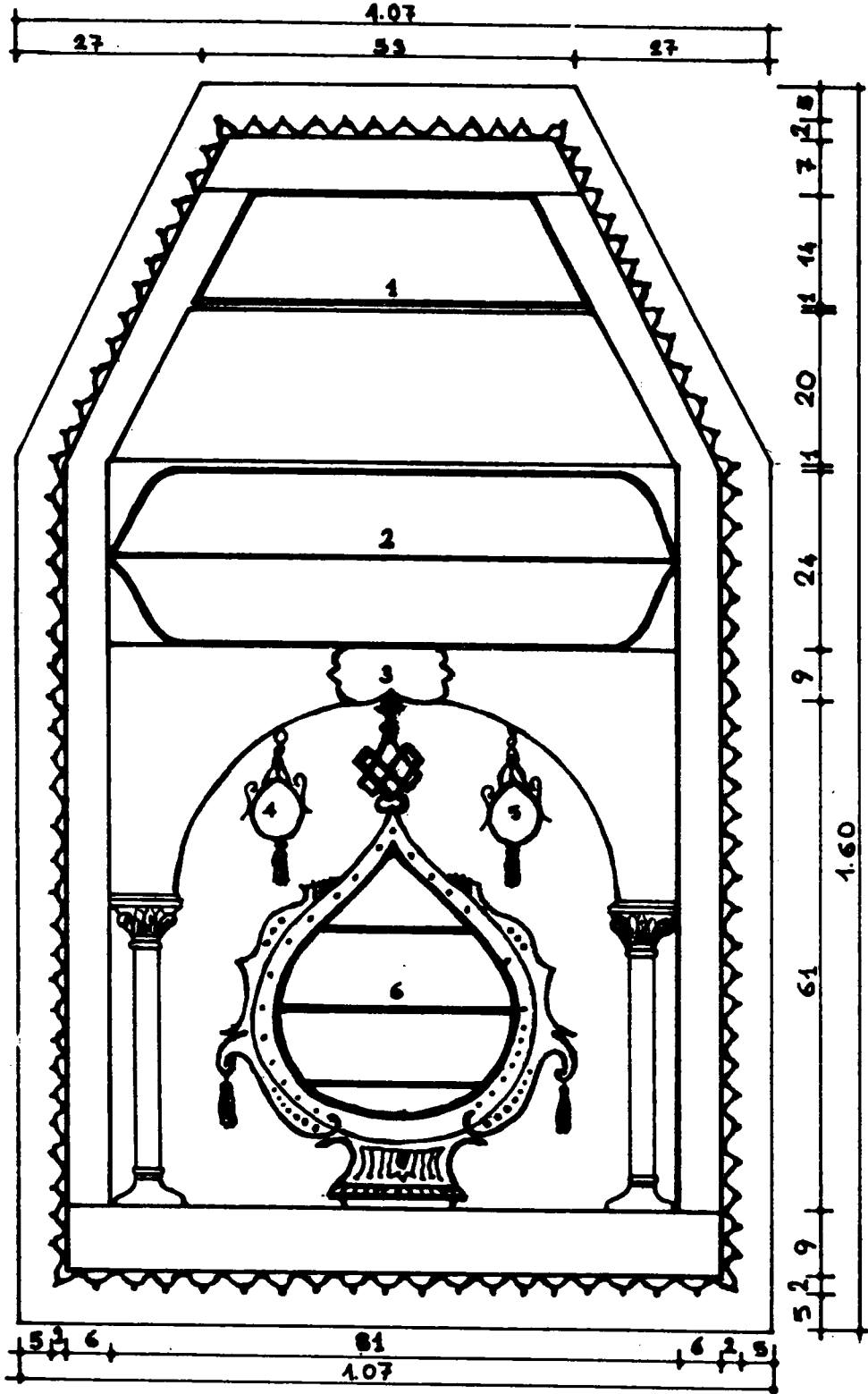
"III. Selim makalemizin de konusu olan bu pûşideyi H. 1205—M. 1790 yılında hediye ederken, aynı zamanda Mevlâna'nın türbesinin tamarini de yaptırmıştır. Yine III. Selim'in H. 1207—M. 1792 yılında Mevlâna Türbesi'nin kubbe çinilerini yenilettiğini de biliyoruz. Demekki, terci-i bendin levha haline getirilmesi, H. 1207 veya hemen sonrası bir yıl içerisinde. Hattat terci-i bendi levha haline getirirken, türbenin çinilerinin yenilendiğini göz önüne alarak, divandaki iki kapalı heceli "TA'MİR" kelimesini kaldırmış, yerine yine iki kapalı heceli "TECDİD" kelimesini koymuş olmalı. Böylece bu küçük değişiklikten, hem Mevlâna Türbesi'nin H. 1205—M. 1790 yılında tamir olduğunu, hem de H. 1207—M. 1792 yılında çinilerinin yenilendiğini öğrenmiş oluyoruz. Aynı zamanda levhanın yapılışını da H. 1207—M. 1792 yılına tarihleyebiliyoruz."

- E- 1 Mevlâna öyle bir Munla'dır ki, erenler, Tanrı dostları, onun hali karşısında hayretlere düşüp, kendilerinden geçmişlerdir. Allah Allah, bu nasıl bir manevi haldir! Makamı da, durağı da anlaşılamaz!
- 2 Mesnevî kitabı, âyet, âyet bir hikmet dersidir²⁸. Dalga dalga köpürüp çoşan bir aşk ve sevgi denizidir!
- 3 Tertemiz sözlerin hepsi, baştan başa lütuf ve ihsandır, keramettir. Padişah hazretlerine, Allah'ın yardım ettiğinde şüphe yoktur!
- 4 Sultan Selim'in hem dini hem dünyayı yenileyen bir padişah olduğu, Mevlâna'nın kabrine hediye ettiği bu yeni örtüden de bellidir.
- F- 1 Ustalar, güneşin ipliğe benzeyen şulelerini altınla işlenmiş bir kumaş haline getirmişler. Sanki züm-rüt bir zemin üzerine, ebedî nakışlar işlemişler!
- 2 Örtü üzerine Cennet'in ilk baharını yer yer saçmışlar, çevresine de ayın halesinden bir su (eteklerdeki çizgi, bordür) çekmişler ki, görenler hayran kalır!
- 3 Bu güzelliği ve parlaklığı görünce akıl cevherim yağmalandı. Buna rağmen bu beyit, su gibi hatırımda kaldı!
- 4 Sultan Selim'in hem dini hem dünyayı yenileyen bir padişah olduğu, Mevlâna'nın kabrine hediye ettiği bu yeni örtüden de bellidir.
- G- 1 İlâhî, şevketli hünkârı maksadına ulaştır. Daima onun tedbirine, senin yardımın yetişsin!
- 2 Her işi kolaylaştırsın. Güç bir işi kalsın. Adaletle hüküm sürdüğü günler, gülsün. İşleri güçleri kötü-lük olan düşmanları ağlasınlar!
- 3 Aşık Galib de kasidelerle onu övsün. Bu beyitleri de arşta oturanların (meleklerin) zikri, tesbihi olsun!
- 4 Sultan Selim'in hem dini hem dünyayı yenileyen bir padişah olduğu, Mevlâna'nın kabrine hediye ettiği bu yeni örtüden de bellidir.

BİBLİYOGRAFYA

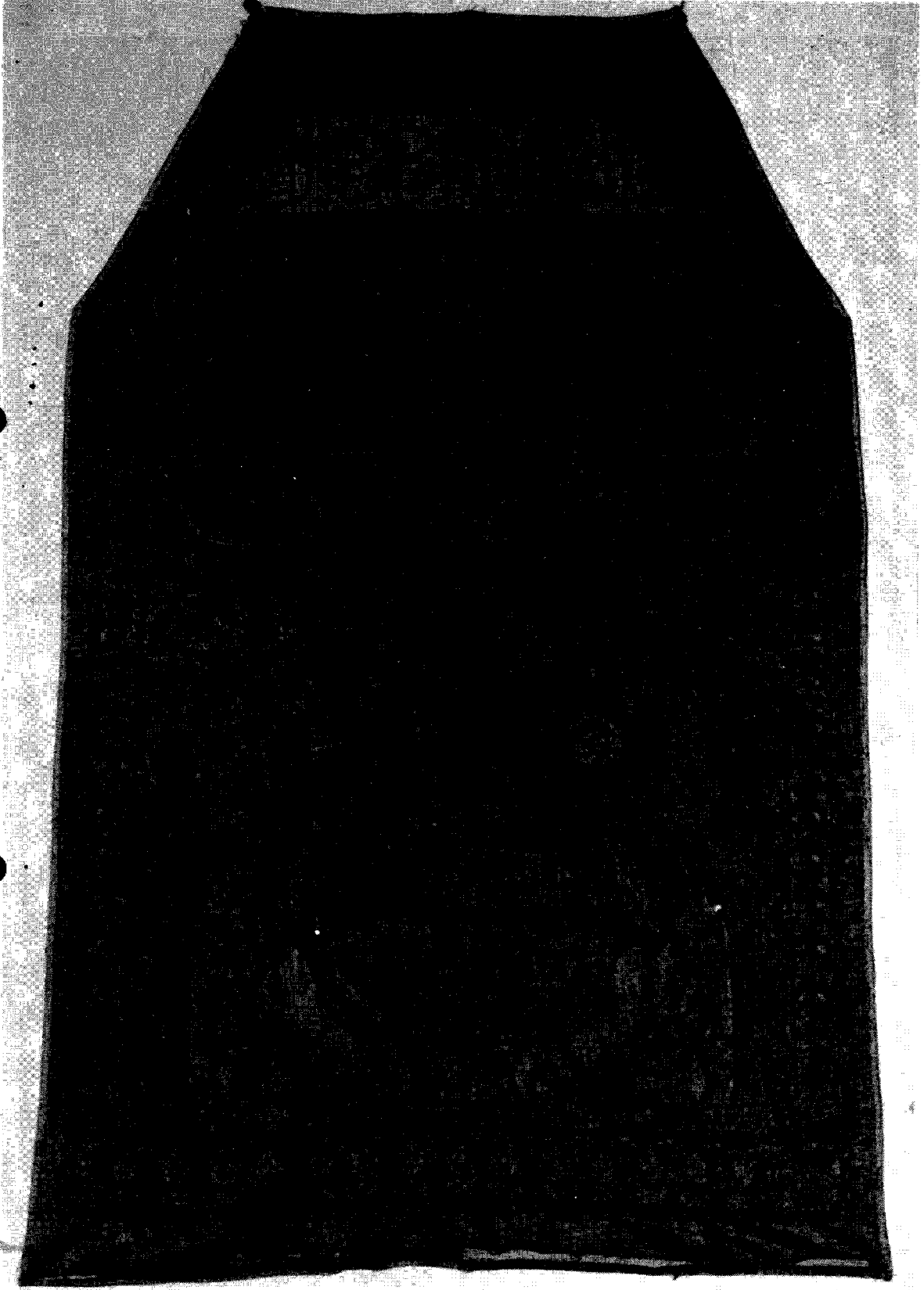
- 1 — Eflâkî Ahmed, Ariflerin Menkıbeleri, I-II (Menakib'ul-Arifin), Çev: Prof. Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.
- 2 — Elgin Necati, Selim III (İlhamî), Yıldız Basımevi, Konya, 1959
- 3 — Evliya Çelebi, Seyahatname, Ahmed Cevdet, İkdâm Matbaası, Dersaadet, İstanbul, 1314
- 4 — Gölpınarlı Abdülbakî, **Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik**, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1983
- 5 — Gölpınarlı Abdülbakî, **Mevlâna Celalleddin**, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1983
- 6 — Gölpınarlı Abdülbakî, **Şeyh Galib-Seçmeler ve Hüsnü Aşk**, Murat Matbaası, İstanbul, 1976
- 7 — Karamağaralı Prof. Dr. Haluk, **Mevlâna'nın Türbesi**, Türk Etnoğrafya Dergisi, s. VII—VIII—1964—65, İstanbul, 1966
- 8 — Konyalı İbrahim Hakkı, **Konya Tarihi**, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1964
- 9 — Mehmet Yusuf (Akyurt), Konya Asar-ı **Atika Müzesi Muhtasar Rehberi**, Alaeddin Klişe Fabrika ve Matbaası, İstanbul, 1930
- 10 — Önder Mehmet, **Mevlâna Müzesi Şaheserlerinden Mevlâna'nın Sandukası**, Ülkü Basımevi, Konya, 1958
- 11 — Önder Mehmet, **Mevlâna Şehri Konya**, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1962
- 12 — Önge Prof. Dr. Yılmaz, **Mevlâna Türbesi'nin Çini Tezyinatı**, Selçuk Üniversitesi I. Milli Mevlâna Kongresi -1985, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 1986
- 13 — Özönder Yrd. Doç. Dr. Hasan, **Mevlâna Türbe ve Külliyesinin Tamir ve İlâveler Kronolojisi**, Selçuk Araştırmaları Merkezi Selçuk Dergisi, s. II, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 1988
- 14 — Şeyh Galib, Divan-ı Galib, Mısır-Bulak Basımevi, 1252
- 15 — Uzluk Şahabettin, **Mevlâna'nın Türbesi**, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1946

(28) MESNEVÎ KİTABI ÂYET ÂYET BİR HİKMET DERSİDİR: Mesnevî'nin Kur'an'ın hikâyeler ve şiirlerle anlatılmasından başka birşey olmadığı anlatılmaya çalışılıyor.

Ölçek 1/100

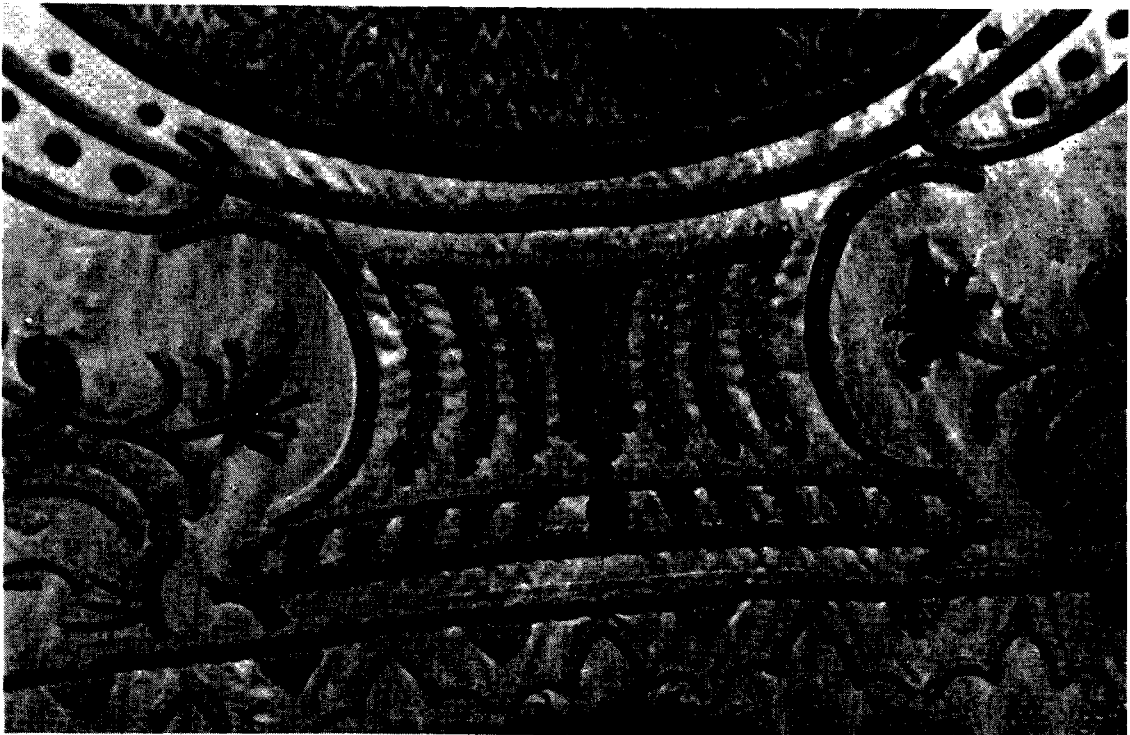
Çizim: 1

Resim: 1- Padişah III. Selim'in hediye ettiği pûşide

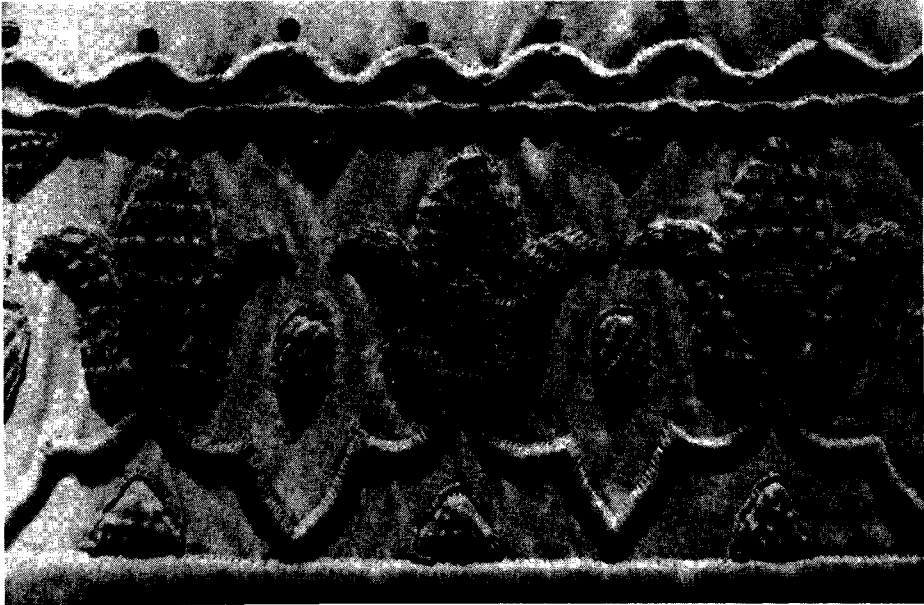
Resim: 2

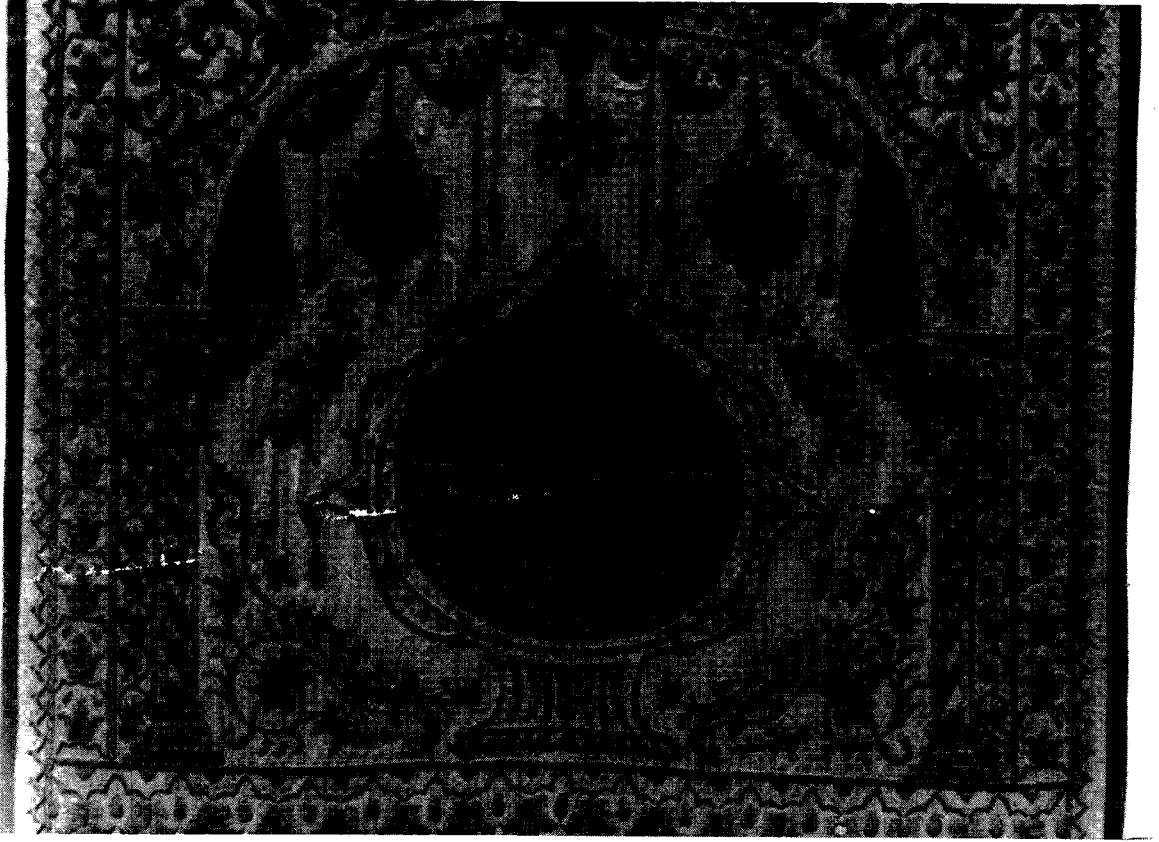
Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

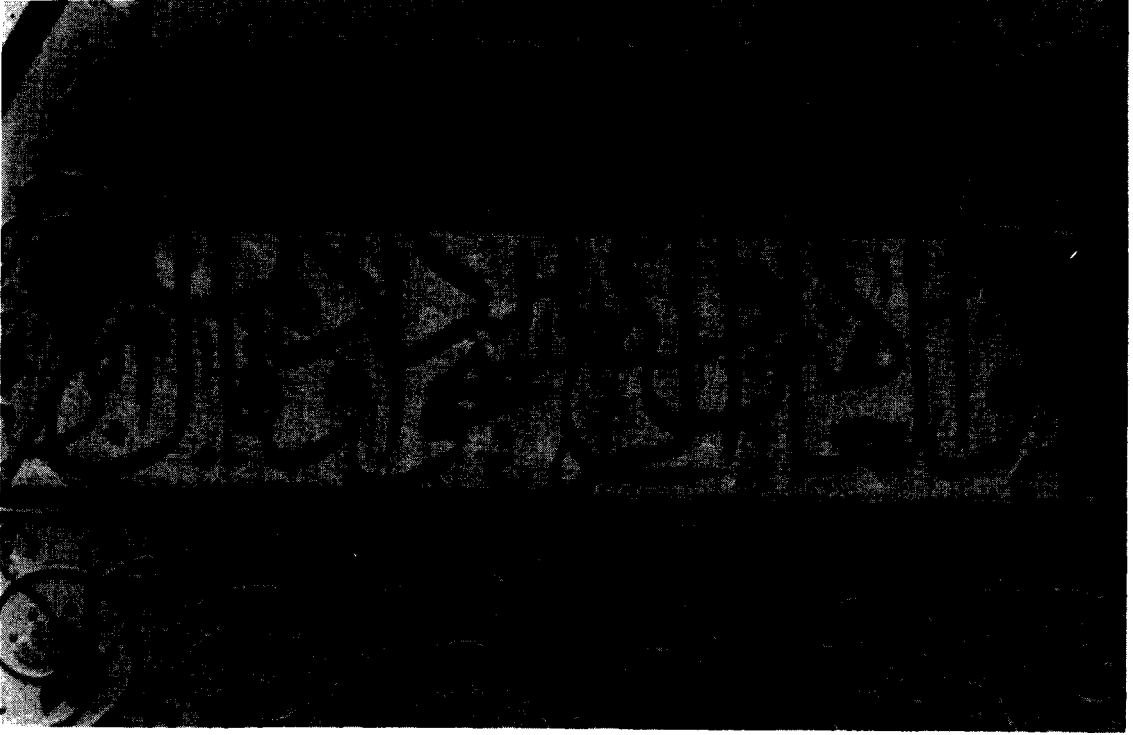
Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

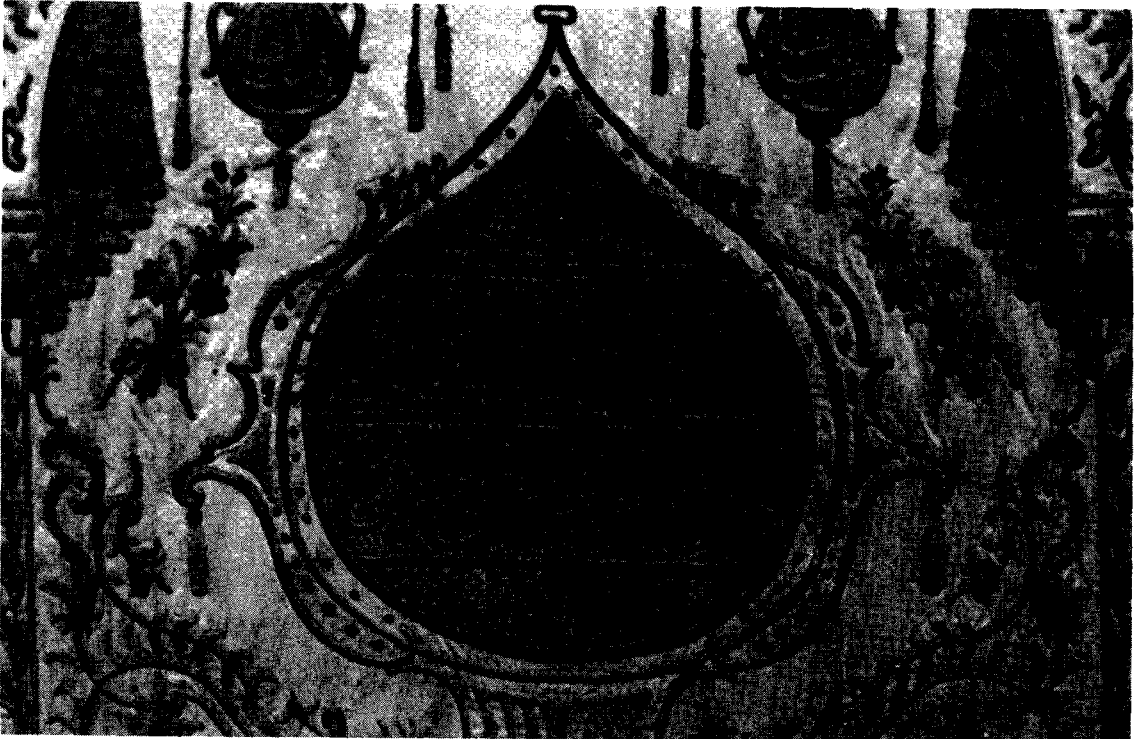
Resim: 12

Resim: 13

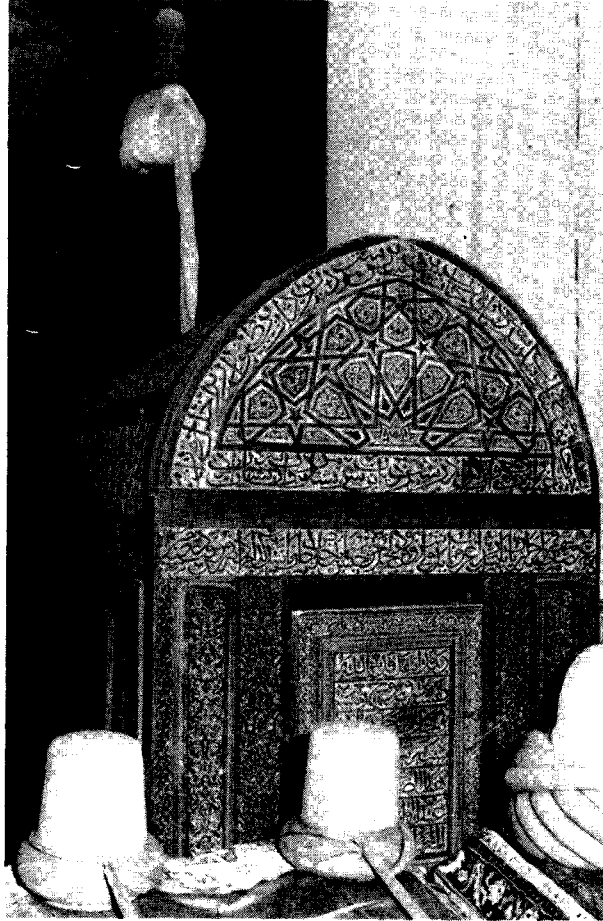
Resim: 14

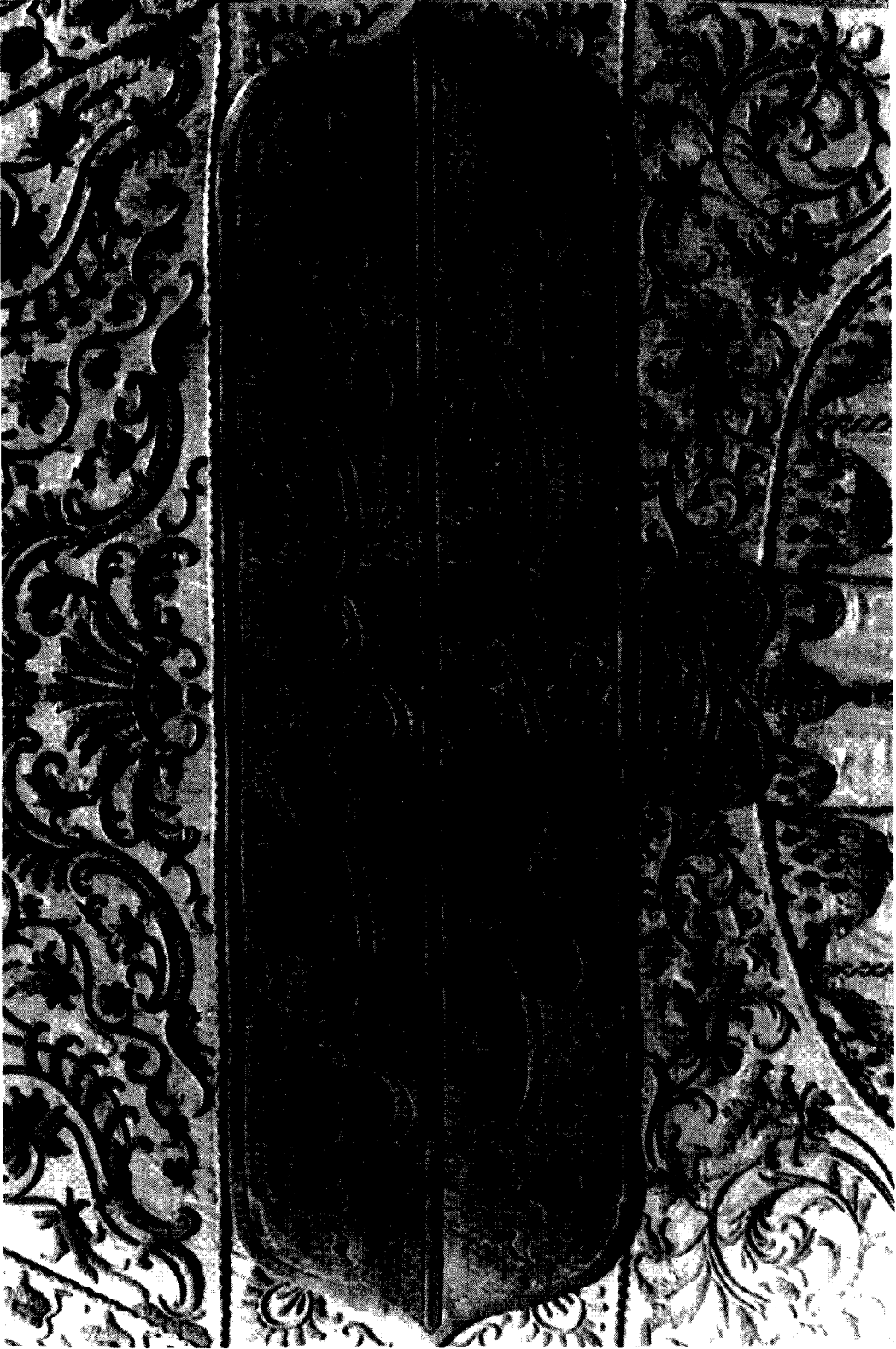
Resim: 15

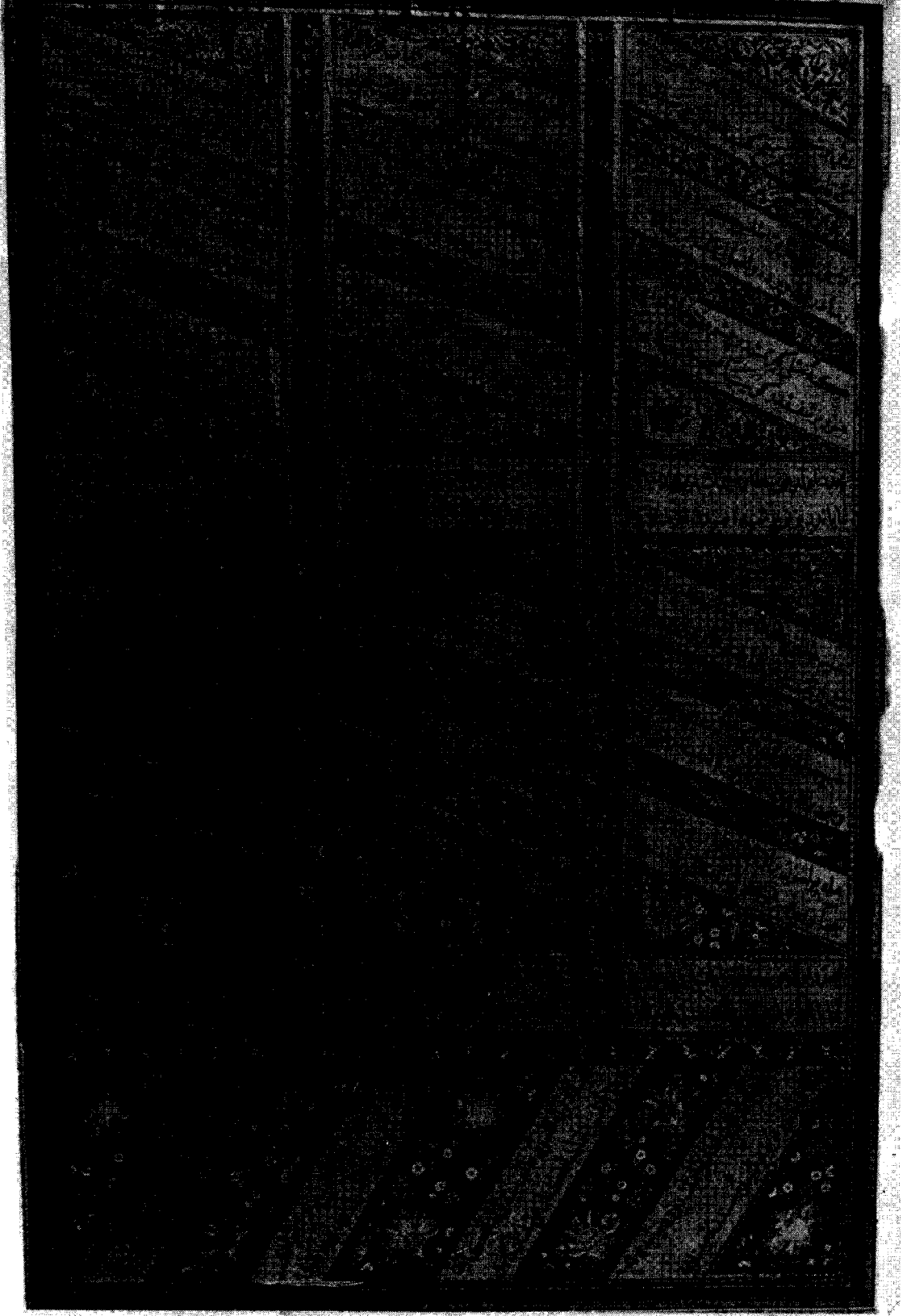

Resim: 16- Mevlâna ve oğlu Sultan Veled'in mezarları için yaptırılan gökmermerden sanduka

Resim: 17- Mevlâna'nın mezarı için 1273 yılında yaptırılan ahşap sanduka

Resim: 19- Mevlâna Müzesi 318 envanter no'da kayıtlı levha